

УДК: 378.147

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗВО ТУРИСТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

кандидат педагогічних наук, Гуляк О. Б.

<http://orcid.org/0000-0002-9924-6670>

e-mail: oribak@ukr.net

Львівський інститут економіки і туризму, Україна, Львів

У статті з'ясовується сутність основних підходів до професійно орієнтованого навчання іноземної мови майбутніх фахівців туристичної галузі з точки зору формування та розвитку фахових компетенцій, які забезпечують компетентність в ефективному професійному спілкуванні, готовність та здатність до міжкультурної взаємодії, професійної та особистісної самореалізації. Метою даного дослідження є актуалізувати найбільш дієві підходи до навчання іноземної мови за професійним спрямуванням студентів туристичних спеціальностей та узагальнити основні закономірності щодо реалізації активізуючого та розвиваючого потенціалу іноземної мови в процесі її вивчення. Аналітико-синтетичний метод дослідження порушених питань через призму накопиченого досвіду організації професійно спрямованого навчання іноземних мов у ЗВО туристичного профілю зумовив з'ясування цих питань у площині особистісно-професійного розвитку, інтегральним елементом якого є формування професійно значущих фахових компетенцій.

Ключові слова: компетентнісний підхід, соціокультурний підхід, інтерактивне навчання, конструктивний підхід, комунікативний підхід.

кандидат педагогических наук, Гуляк О. Б., Основные подходы к обучению иностранным языкам в ЗВО туристического профиля / Львовский институт экономики и туризма, Украина, Львов

В статье рассматривается сущность основных подходов к профессионально ориентированному обучению иностранных языков будущих специалистов туристической отрасли с точки зрения формирования и развития профессиональных компетенций, обеспечивающих общую компетентность в эффективном профессиональном общении, готовность и способность к межкультурному взаимодействию, профессиональной и личностной самореализации. Целью данного исследования является актуализация наиболее действенных подходов к обучению иностранному языку профессионального направления студентов туристических специальностей и обобщение основных закономерностей реализации активизирующего и развивающего потенциала иностранного языка в процессе его изучения. Аналитико-синтетический метод исследования затронутых вопросов через призму накопленного опыта организации профессионально направленного обучения иностранным языкам в ЗВО туристического профиля обусловил выяснение этих вопросов в аспекте личностно-профессионального развития, интегральным элементом которого является формирование профессиональных компетенций.

Ключевые слова: компетентностный подход, социокультурный подход, интерактивное обучение, конструктивный подход, коммуникативный подход.

Huliak O. B., PhD in Pedagogics. The main approaches to foreign language training in the higher education institution of tourist profile / Lviv Institute of Economics and Tourism, Ukraine, Lviv

The article considers the essence of the main approaches to professionally oriented foreign language teaching of future tourism professionals in terms of formation and development of professional competences that provide competence in effective professional communication, readiness and ability for intercultural interaction, professional and personal self-realization. The main objective of this study is to update the most effective approaches to teaching a foreign language for professional purposes to students majoring in tourism and to summarize the basic patterns of realization of the activating and developing potential of a foreign language in the process of professionally oriented language training. The analytical-synthetic method of research of the raised questions through the prism of the accumulated experience of the organization of professionally oriented foreign language training in the institution of higher education of a tourist profile has determined considering these issues on the plane of personal and professional development, whose integral element is formation of important professional competences.

Key words: competence approach, socio-cultural approach, interactive training, constructive approach, communicative approach.

Вступ. За умов глобалізованого світу, зокрема поглиблення його технократизації та інформатизації, актуалізується питання якості освіти, яка є своєрідною візиткою цивілізованості соціуму будь-якої країни, передумовою морально-психологічного здоров'я людини та безпеки суспільства.

За твердженням учених-педагогів, психологів, якісне знання є потужним чинником культури, засобом поглиблення й удосконалення людської природи.

Якість освіти в концептуальному аспекті – це комплекс характеристик освітнього процесу, що визначають послідовне та практично ефективне формування компетентності та професійної свідомості. Результатом якісної освіти є володіння відповідними фаховими компетенціями, які уможливають ефективну професійну діяльність і, тим самим, забезпечують професійний успіх та конкурентоздатність фахівця.

Невід'ємним компонентом ефективної професійної діяльності є ефективне професійне спілкування – спілкування конструктивне, що передбачає такий вибір і таку організацію мовних засобів, які в певній ситуації спілкування при дотриманні сучасних мовних норм і етики спілкування дозволяють забезпечити найбільший ефект у досягненні поставлених комунікативних завдань. Досконале спілкування, на думку українського мовознавця Я. Радевич-Винницького, може стати ключем до успіху людини в суспільстві, а його неправильність чи недостатність часто буває причиною конфліктів між людьми [1, с. 16].

Ефективне професійне спілкування фахівців з туризму забезпечує, насамперед, наявність професійних знань, а також володіння іноземними мовами, що є передумовою професійної самореалізації представників даної галузі.

Різноманітні аспекти навчання іноземної мови – методи, принципи організації, технології, форми, зміст, підходи до навчання тощо – були предметом дослідження таких відомих учених, як О. Вишневський (комунікативно-діяльнісний підхід) [2], С. Ніколаєва (цілі навчання іноземної мови, комунікативні технології) [3, 4], П. Бех (комунікативно-особистісний метод) [5], О. Пометун (компетентнісний підхід, інтерактивний метод) [6], А. Кузьмінський (комунікативно-когнітивний підхід) [7], В. Сафонова (соціокультурний підхід, лінгвосоціокультурна компетентність) [8], Г. Лозанов (сугестивний метод) [9].

Метою даного наукового дослідження є актуалізація та висвітлення сутності основних підходів до професійно орієнтованого навчання іноземної мови студентів туристичного профілю, а також узагальнення закономірностей щодо реалізації активізуючого та розвиваючого потенціалу іноземної мови в аспекті розвитку професійно значущих фахових компетенцій.

З огляду на необхідність висвітлення основних підходів до навчання іноземної мови через призму формування та розвитку фахових компетенцій представників туристичної галузі, а також таких соціально ціннісних особистісно-професійних якостей, як креативність та соціокультурна стійкість, дана робота є актуальною та своєчасною.

Для дослідження порушених питань ми застосували системний підхід – метод дослідження, презентації і перетворення інформації та об'єктів, завдяки якому складне можна передати через просте, не втрачаючи при цьому частини і цілого, зокрема накопичений досвід та аналітико-синтетичний метод вивчення психолого-педагогічних умов професійного становлення особистості, закономірностей та дидактичних механізмів формування та розвитку складних комунікативних умінь та навичок, мотиваційної сфери людини, спонукальних сил і засобів їх регулювання у процесі вивчення іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Професійно орієнтоване навчання іноземних мов майбутніх фахівців з туризму акцентує на поглибленому вивченні іноземної мови як засобу спілкування в сферах професійної взаємодії і зосереджує на формуванні таких фахових компетенцій, як: професійно-комунікативна, дискурсивна, соціолінгвістична, соціокультурна, інформаційна, підприємницька та стратегічна. Результатом компетентнісного підходу до навчання іноземних мов у ЗВО туристичного профілю є розвиток загальної

професійної компетентності майбутнього фахівця туристичної галузі, що є синтезом набутих знань, умінь, навичок, а також відповідних особистісних якостей та ціннісно-смислових орієнтацій фахівця з туризму.

У процесі навчання іноземної мови відбувається також розвиток компетенції особистісного вдосконалення, що забезпечує такий рівень компетентності, який передбачає інтелектуально-моральну саморегуляцію, як ситуативну самозаміну не лише в площині конкретних вчинків, але й на рівні свідомого управління своєю життєдіяльністю, причому моральність стає «об'єктом розумної вільної самоорганізації й самоконструювання зі сторони суб'єкта» [10, с.42].

Особистісно-професійне становлення та вдосконалення студентів туристичних спеціальностей відбувається у площині реалізації особистісно-орієнтованого підходу до навчання іноземної мови за професійним спрямуванням, який спрямовує навчально-пізнавальну діяльність студентів у русло особистісного розвитку людини, характерними ознаками якого є здатність до самовизначення і саморозвитку, хоча, на думку окремих учених, людина рівня особистості ще не досягла внутрішньої свободи, незалежності від найближчого соціального оточення [11, с. 310].

Особистісно-орієнтований підхід до навчання іноземної мови акцентує на особистісному вдосконаленні студентів внаслідок прискорення когнітивних процесів у навчанні, яке забезпечується інтенсивним використання мови як засобу пізнання та комунікації. Розумові операції, що мають місце при вивченні іноземної мови, відіграють істотну роль у формуванні когнітивних навичок студентів, тому що іноземна мова може бути засвоєна з комунікативною метою лише як інструмент думки, оскільки комунікативний зміст у процесі

спілкування не лише передається, але й створюється в результаті мовленнєво-розумової діяльності [7].

З огляду на комунікативну природу туристичної галузі, яка покликана забезпечити діалог культур і тим самим гармонізувати суперечності глобалізованого світу, доцільно зосередитись на комунікативному підході до навчання іноземних мов студентів туристичних спеціальностей, який забезпечує розвиток вмінь та навичок використання готових мовних форм для реальних комунікативних цілей. Щоб стати ефективним користувачем мови, студентові недостатньо зосередитись на здобуванні знань про мову (наприклад, знати граматичні та лексичні конструкції), йому необхідно бути безпосереднім учасником комунікативної діяльності на рівні парної і групової роботи, наближеної до природної взаємодії у соціумі.

Створення на заняттях якнайбільшої кількості ситуацій спілкування забезпечує насичений мовленнєвий контекст, який спонукає до інтеракції та активної дискусії на професійні теми відповідно до тематики Навчальної програми з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням». У результаті застосування методики комунікативно орієнтованого викладання мов (МКОВМ) у студентів стимулюються когнітивні процеси, активізується навчально-пізнавальна діяльність, студенти вчаться виражати свої почуття і використовувати свій досвід, брати на себе відповідальність за власне навчання і розвивати вміння вчитись. При цьому викладач виконує різні ролі на різних етапах заняття: інформант (informer), консультант (resource consultant), спостерігач (monitor), а студенти беруть участь у навчальній діяльності, яка імітує або створює реальні чи реалістичні ситуації.

Ясна річ, у процесі комунікативно орієнтованого викладання іноземної мови за професійним спрямуванням студентам туристичних спеціальностей слід приділяти належну увагу відбору та структурації змісту навчальних матеріалів. Навчальний контент повинен прискорювати розвиток професійно-комунікативної компетенції, яка формується на основі комунікативної компетенції, що включає мовну компетенцію та детермінує і постійне вдосконалення вмінь та навичок використання мовних форм, і розширення пізнавальних можливостей особистості загалом, оскільки «мова, – констатує американський учений В. Уорф, – не просто передавальний інструмент для озвучених ідей, а скоріше сама творець ідей, програма і керівництво для інтелектуальної діяльності людських індивідів» [12, р. 191].

Творчий характер мови в процесі її інтенсивного використання детермінує також реалізацію конструктивного підходу до навчання. За твердженням конструктивістів, знання не є копією реальності, воно конструюється індивідом у процесі взаємодії з цією реальністю. Основна ідея конструктивізму – це створення власного знання, яке конструюється за допомогою мисленнєвої діяльності індивіда на основі попереднього досвіду і попередньо здобутих знань. Специфіка організації мовної освіти для студентів туристичних спеціальностей зумовлює врахування таких принципів конструктивного навчання при викладанні іноземної мови за професійним спрямуванням, як:

- принцип не нав'язування, а скерування та допомоги, що мотивує студента до самовдосконалення та пошуку;
- знання є динамічними і перебувають у постійній розбудові;
- знання є соціально та ситуативно орієнтованими;

- оскільки мова має безпосередній вплив на процес пізнання, основне завдання викладача – створення ефективного мовного простору та залучення студента до активної взаємодії у ньому.

Особливо ефективним та дидактично доцільним є поєднання конструктивного підходу з діяльнісним та співробітницьким підходами до навчання іноземної мови у ЗВО туристичного профілю. Це поєднання, зокрема, має місце при організації навчальної практики з іноземної мови за професійним спрямуванням, інтегральним компонентом якої є підготовка студентів до міжнародного стажування на закордонних курортно-туристичних комплексах.

При організації навчальної практики з іноземної мови ми виходимо з того, що основою будь-якої діяльності повинна бути методологічна культура особистості, яка передбачає володіння прийомами більш осмисленої діяльності, а також вміння оперувати загальними методами, способами, підходами до пізнання та перетворення дійсності.

Створення ситуацій групового спілкування під час виконання завдань навчальної практики (наприклад, вдосконалення навиків сенсорного сприйняття мови оригіналу при роботі з аудіо та відео матеріалом, рольова гра «На підприємстві туристичних послуг», «Співбесіда з роботодавцем») заохочує до спільної діяльності та співпраці між членами групи, що значно посилює мотивацію студентів, адже загальновідомо, що засвоюється швидко і легко лише те, що потрібно і цікаво. У процесі навчальної практики навчально-пізнавальна мотивація студентів переростає у професійну, а це заохочує особистість до вивчення та ефективного реалізації майбутньої професійної діяльності [13, с. 38].

Групова робота допомагає керівнику навчальної практики створити «мовне середовище», тобто умови, наближені до тих, у яких

люди спілкуються іноземною мовою в природному середовищі. Природне мовлення стимулює не необхідність, коли студент повинен говорити іноземною мовою, а потреба у реальній взаємодії (інтерації). Як показує досвід проведення навчальної практики, висловлювання студентів стають більш природними, якщо їх мовленнєву діяльність організовано в площині групового спілкування (рольова гра, групове сприйняття аудіо та відеоматеріалу, обговорення взірця вирішення ділового конфлікту, презентація одного з підприємств туристичної сфери тощо).

Якісна результативність в оволодінні іноземною мовою за професійним спрямуванням немислима без врахування соціокультурного підходу до навчання іноземних мов. Такий підхід є особливо актуальним з т. з. розвитку соціокультурної та соціолінгвістичної компетенцій майбутніх фахівців туристичної сфери.

Соціокультурну компетенцію представника туристичного бізнесу складають знання соціокультурних особливостей тої чи іншої країни, культурних цінностей та морально-етичних норм свого та інших народів, а також вміння адекватно використовувати ці знання у професійній діяльності. Соціолінгвістична компетенція – це соціокультурні мовні знання та вміння, які уможливають ефективну міжкультурну комунікацію, це навички використання у процесі спілкування мовленнєвих зразків та особливих правил мовленнєвої поведінки, це здатність використовувати правила делікатного та розмовного мовлення в спілкуванні.

Соціолінгвістична компетенція є невід'ємною складовою соціокультурної компетенції, необхідної для розвитку професійної компетентності в цілому. Відсутність соціокультурних умінь та навичок ускладнює спілкування і загалом міжкультурну взаємодію. За твердженням Сафонової В., основною причиною нерозуміння при

міжкультурному спілкуванні є відмінність національних свідомостей комунікантів, а не відмінність мов [8].

Реалізація соціокультурного підходу до навчання іноземних мов майбутніх фахівців з туризму створює необхідні умови для формування їхньої соціокультурної компетенції, яка є комплексним явищем і включає такі компоненти, як: лінгвокраїнознавчий (фонові знання, безеквівалентна лексика, топоніми, антропоніми, фразеологізми), соціолінгвістичний (формули мовленнєвого етикету, правила ввічливості, вирази народної мудрості) та країнознавчий (знання культури, історії, традицій та звичаїв народу).

Розвиток соціокультурної компетенції студентів туристичних спеціальностей відбувається і на рівні змісту (крає - та країнознавча складова навчальної програми з іноземної мови за професійним спрямуванням), і на рівні форм та методів навчання (аудіолінгвального, сугестивного, інтерактивного, технології електронного навчання тощо).

На сучасному етапі розвитку суспільства та освітньої практики забезпечення якісної результативності в оволодінні іноземною мовою, зокрема студентів туристичних спеціальностей, оптимізується за допомогою сучасних новітніх методик, педагогічних технологій, які забезпечують оновлення процесу навчання за рахунок, перш за все, внутрішніх чинників. Широке використання ІТ-інструментів та ІТ-технологій у процесі професійно орієнтованого навчання іноземної мови у ЗВО туристичного профілю зумовлюється потребою посилити мотиваційний бік навчання, активізувати фактори готовності до іншомовного професійного спілкування та міжкультурного діалогу.

Ясна річ, електронне навчання (навчання з використанням комп'ютерних програм, дистанційне навчання, віртуальне навчання, мобільне навчання тощо) має низку очевидних переваг:

використання комп'ютерних технологій забезпечує більший обсяг інформації, активізує іншомовну мовленнєву діяльність студентів через наближення до реальних ситуацій спілкування, підвищує пізнавальну активність студентів, оптимізує пошук потрібної інформації в іншомовних інформаційних джерелах, що загалом сприяє вдосконаленню інформаційної культури студентів.

Висновки. Професійна культура фахівця туристичної галузі передбачає, перш за все, вміння ефективної професійної комунікації, основу якої складають соціокультурні знання та володіння іноземними мовами.

Професійно орієнтоване навчання іноземних мов активізує особистісно-професійне становлення майбутніх фахівців туристичної галузі, оскільки дозволяє зреалізувати розвиваючий потенціал іноземної мови як засобу пізнання та чинника світоглядної культури. В процесі навчання іноземної мови за професійним спрямуванням формується комунікативна поведінка представника туристичної сфери, яку, зокрема, складають вміння: легко й швидко встановлювати контакт у процесі спілкування, вчасно проявляти гнучкість, психологічний і професійний такт, емоційну стійкість, володіти вербальними і невербальними засобами спілкування, мовним етикетом, уникати перешкод ефективного спілкування тощо.

Невід'ємним компонентом професійної культури фахівця з туризму є також присутність у психологічній структурі його особистості таких соціально ціннісних якостей, як соціокультурна стійкість, креативність, самостійність та конкурентоздатність.

Основні підходи до професійно орієнтованого навчання іноземних мов у ЗВО туристичного профілю, зокрема особистісно-орієнтованого, діяльнісного, соціокультурного, співробітницького, комунікативного, конструктивного, враховують специфіку туристичної

діяльності як соціокультурного феномена, а також суспільне замовлення щодо професійної підготовки фахівців з туризму і зосереджуються на формуванні та розвитку професійно значущих фахових компетенцій, що забезпечують загальну професійну компетентність в ефективному професійному спілкуванні, готовність та здатність до міжкультурної комунікації, основу якої складають володіння іноземними мовами та відповідні світоглядні вміння – культурна неупередженість та національна незаангажованість, толерантність та гуманізм.

Література:

1. Радевич-Винницький, Я. К. (2008). *Етикет і культура спілкування*. Київ: Т-во «Знання», КОО.
2. Вишневецький, О. І. (2011). *Методика навчання іноземних мов: навчальний посібник*. Київ: Знання.
3. Ніколаєва, С. Ю., Шерстюк, О. М. (2002). Сучасні підходи до викладання іноземних мов. *Іноземні мови*, 1, 39-46.
4. Ніколаєва, С. Ю. (2010). Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*, 2, 11-17.
5. Бех, П. О. (2002). З позицій комунікативної орієнтації. *Іноземні мови в навчальних закладах*, 1-2, 34-40.
6. Пометун, О. І., Пироженко, Л. В. (2004). *Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід*. Київ: А.С.К.
7. Кузьмінський, А. І., Вовк О. І. (2011). *Методика навчання англійської мови в аспекті комунікативно-когнітивного підходу : навчально-методичний посібник*. Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького.
8. Сафонова, В. В. (1992). *Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности*. (Дис. д-ра пед. наук).

Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова,
Москва.

9. Лозанов, Г. (1973). Суггестопедия при обучении иностранным языкам. *Методы интензивного обучения иностранным языкам : Сб. научн. тр. Вып. 1.* 9-17. Москва.
10. Вознюк, Н. М. (2005). *Етико-педагогічні основи формування особистості : навчальний посібник.* Київ: Центр навчальної літератури.
11. Слободчиков, В. И., Исаев, Е. И. (2000). *Основы психологический антропологии. Психология развития человека: развитие субъективной реальности в онтогенезе: учеб. пособ. для вузов.* Москва: Школьная пресса.
12. Кочерган, М. П. (2003). *Загальне мовознавство: підручник.* Київ: Видавничий центр «Академія».
13. Головешко, Б. Р. (2016). Мотиваційно-ціннісне спрямування майбутніх фахівців з менеджменту на успішну професійну діяльність. *Науковий огляд*, 22, 35- 43.

References:

1. Radevych-Vynnytskyi, Ya. K., (2008). *Etyket i kultura spilkuвання* [Etiquette and communication culture]. Kyiv, Znannia. [in Ukrainian].
2. Vyshnevskiy, O. I. (2011). *Metodyka navchannia inozemnykh mov: navchalnyi posibnyk* [Methods of teaching foreign languages: a textbook]. Kyiv: Znannia. [in Ukrainian].
3. Nikolajeva, S. Ju., Sherstjuk O. M. (2002). Suchasni pidkhody do vykladannja inozemnykh mov [Modern approaches to teaching foreign languages]. *Inozemni movy* [Foreign Languages], no. 1, 39-46. [in Ukrainian].
4. Nikolaeva, S. Yu. (2010). Tsili navchannia inozemnykh mov v aspekti kompetentnisnoho pidkhodu [Objectives of foreign language teaching in

- the aspect of competence approach]. *Inozemni movy* [Foreign languages], no.2, 11-17. [in Ukrainian].
5. Bekh, P. O. (2002). Z pozytsii komunikatyvnoi oriientsatsii [From the standpoint of communicative orientation]. *Inozemni movy v navchalnykh zakladakh* [Foreign languages in educational institutions], no. 1-2, 34-40. [in Ukrainian].
 6. Pometun, O. I., Pyrozhenko, L. V. (2004). *Interaktyvni tekhnolohii navchannia: teoriia, praktyka, dosvid* [Interactive learning technologies: theory, practice, experience]. Kyiv, A.S.K. [in Ukrainian].
 7. Kuzminskyi, A. I., Vovk O. I. (2011). *Metodyka navchannia anhliiskoi movy v aspekti komunikatyvno-kohnityvnoho pidkhodu: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Methods of teaching English in terms of communicative-cognitive approach: a textbook]. Cherkasy, Vydavnytstvo ChNU im. B. Khmelnytskoho. [in Ukrainian].
 8. Safonova, V. V. (1992). *Sociokul'turnyj podhod k obucheniju inostrannomu jazyku kak special'nosti* [Socio-cultural approach to teaching a foreign language as a specialty]. (Dis. d-ra ped. nauk [doctoral dissertation in pedagogics]). Moskovskij gosudarstvennyj universitet im. M. V. Lomonosova [Moscow State University named after M.V. Lomonosov], Moscow. [in Russian].
 9. Lozanov, G. (1973). Suggestopedija pri obuchenii inostrannym jazykam [Sugestopedy in teaching foreign languages]. *Metody intensivnogo obuchenija inostrannym jazykam : Sb. nauchn. tr.* [Methods of intensive training of foreign languages: col. of scientific papers], no. 1, 9-17. [in Russian].
 10. Vozniuk, N. M. (2005). *Etyko-pedahohichni osnovy formuvannia osobystosti: navchalnyi posibnyk* [Ethical and pedagogical foundations of personality formation: a textbook]. Kyiv, Tsentr navchalnoi literatury. [in Ukrainian].

11. Slobodchikov, V. I., Isaev, E. I. (2000). *Osnovy psihologicheskij antropologii. Psihologija razvitija cheloveka: razvitie sub'ektivnoj real'nosti v ontogeneze: ucheb. posob. dlja vuzov* [Fundamentals of psychological anthropology. Psychology of human development: the development of subjective reality in ontogenesis: a textbook for universities]. Moscow, Shkol'naja pressa. [in Russian].
12. Kocherghan, M. P. (2003). *Zaghaljne movoznavstvo: pidruchnyk* [General Linguistics: a textbook]. Kyiv, Akademiia. [in Ukrainian].
13. Holoveshko, B. R. (2016). Motyvacijno-cinnisne sprjamuvannja majbutnikh fakhivciv z menedzhmentu na uspishnu profesijnu dijalnistj [Motivational and value orientation of future management specialists to successful professional activity]. *Scientific Review*. 1(22), 35-43 [in Ukrainian].